

روابط ایران و ترکیه در 40 سال گذشته

روابط ایران و ترکیه به عنوان دو کشور مهم منطقه در طول قرن ها و ادوار تداوم داشته است به طوری که امپراتوری های ایران و ترکیه هر دو در طول سالیان طولانی به عنوان قدرت هایی جهانی ارتباط نزدیکی با یکدیگر داشتند.

به گزارش آران نیوز: به نقل از ایرنا مرزهای دو کشور که در حال حاضر از آن به عنوان مرزهای دوستی یاد می شود بعد از قرارداد قصر شیرین بین ایران و امپراتوری عثمانی بیش از 400 سال تغییر نیافته است . سلیمان دمیرل رییس جمهور فقید ترکیه بارها گفته بود، صلح در مرزهای دو کشور که با قرارداد قصر شیرین تامین شد از قدمت بخش عمده ای از کشورهای جهان بیشتر است.

در قرن بیستم و بعد از فروپاشی امپراتوری عثمانی و به موازات آن روی کار آمدن حکومت پهلوی در ایران روابط ایران و ترکیه وارد دوران جدیدی شد و پایه های روابط دو کشور در آن سال ها گذاشته شد.

در دوران جنگ سرد هر دو کشور در جبهه غرب جای داشتند و با تاسیس پیمان سنتو، ایران و ترکیه به همراه پاکستان در یک بلوک جای گرفتند. پیمان سنتو تا انقلاب اسلامی ایران ادامه داشت و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی از هم پاشید و بعد از آن سه کشور در سازمان اوکو گردهم آمدند.

روابط حُسن همجواری بین ایران و ترکیه در سال 1342 موجب لغو روابط بین دو کشور شد و لغو روابط دو طرف بعد از انقلاب اسلامی ایران نیز ادامه یافت و این مساله موجب شده که در سال های اخیر ترکیه یکی از عمده ترین مقصد برای گردشگران ایرانی شود.

پیروزی انقلاب اسلامی در ایران با حاکمیت سکولارها در ترکیه همراه بود و تنها اندک زمانی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، کودتای نظامی 1980 به رهبری ژنرال کنعان اوزن در ترکیه رخ داد.

علاوه بر مسایل مختلف، پیروزی انقلاب اسلامی ایران نیز یکی از دلایل کودتای نظامی 1980 در ترکیه برشمرده می شود و به گفته برخی کارشناسان، جبهه غرب برای ممانعت از رشد اسلامگرایی در ترکیه این کودتا را ترتیب داد.

** روابط ایران و ترکیه پس از جنگ تحمیلی

بعد از تاسیس حزب مام میهن و برگزاری انتخابات عمومی در ترکیه متعاقب کودتای نظامی و در پی آغاز جنگ تحمیلی روابط اقتصادی و سیاسی بین ترکیه و ایران وارد دورانی جدید شد.

اوزال که سعی در تغییر نظام اقتصادی ترکیه و جایگزینی نظام مبتنی بر اقتصاد بازار آزاد را داشت جنگ ایران و عراق را به عنوان فرصتی برای نظام اقتصادی ترکیه ارزیابی و سعی در بهره برداری کامل از این مساله کرد به طوری که ترکیه با اتخاذ این روش موفقیت های اقتصادی زیادی را نیز از کنار جنگ تحمیلی عراق علیه ایران کسب کرد.

** تلاش برخی دس های پنهان برای خدشه دار کردن روابط ایران و ترکیه

به موازات تلاش برای گسترش روابط اقتصادی دو کشور در دوران تورگوت اوزال رییس جمهور فقید ترکیه در سال های بعد از انقلاب اسلامی کشورها و دست هایی پنهان به طور مستمر سعی در خدشه دار کردن روابط دو کشور داشتند.

در آن سال ها ترور برخی شخصیت های مهم و تاثیرگذار جبهه لائیک در ترکیه که در ضمن مواضع ضد غربی نیز داشتند، رخ داد و دست هایی سعی در انتساب ترورهای یاد شده به ایران داشتند. ترور اوغور مومجو روزنامه نگار سرشناس ترکیه، خانم بحریه اوچوک نویسنده سرشناس ترکیه که از الگوهای شخصیت های لائیک و سکولار ترکیه بودند از جمله مهمترین این ترورها بودند که متاسفانه بر خلاف انتظار مراسم تشییع جنازه آنها به صحنه تظاهرات ضد ایرانی تبدیل شد.

به رغم این تلاش های مخالفان و برخی غرب گرایان، تورگوت اوزال با علم به اینکه این ترورها در اصل برخلاف منافع دو کشور به شمار می رود، روابط با ایران را همچنان ادامه دارد.

روابط دو کشور بعد از انقلاب اسلامی ایران بجز یک مقطع کوتاه در سطح سفیر ادامه داشته است. بعد از بهانه جویی اتحادیه اروپا به بهانه ماجرای میکونوس و فراخوانی سفرای اتحادیه از ایران، آنکارا نیز سفیر خود را از ایران فرا خواند ولی دیدار سران دو کشور در حاشیه پنجمین نشست سران کشورهای عضو اوکو در قزاقستان در سال 1376، منجر به تبادل سفیر بین دو کشور شد و تنش میان طرفین اندکی کاهش یافت.

دیدارهای مسوولان دو کشور نیز در طول سال های بعد از انقلاب در سطوح مختلف ادامه یافته است. ابعاد روابط دو کشور را می توان در ابعاد سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی و فرهنگی مورد ارزیابی قرار داد.

** روابط سیاسی ایران و ترکیه بعد از انقلاب اسلامی ایران

همانگونه که در فوق اشاره شد، تورگوت اوزال رییس جمهور فقید ترکیه که در دهه 1980 سکان اداره ترکیه را در دست گرفت و

اساس سیاست اقتصادی ترکیه را در گذر به نظام بازار آزاد پایه گذاشت، می توان از وی به عنوان معمار روابط دو کشور بعد از انقلاب اسلامی ایران نیز نام برد.

دیدگاه های اوزال و تعاریفی که از سوی وی در ارتباط با ایران در نظام سیاسی ترکیه جا انداخته شد، همچنان در این کشور جاری و ساری است به گونه ای که پس از گذشت سال ها از آن دوران هنوز هم تغییر چندانی نیافته است. طبق این سیاست ترکیه به طور عمده از تشدید بحران در روابط سیاسی خود با ایران پرهیز می کند و توسعه روابط اقتصادی با ایران دارای اولویت دانسته و بر همین اساس روابط سیاسی را به عنوان عاملی در نزدیک سازی روابط دو جانبه برمی شمارد.

**** آغاز دوران جدید مناسبات پس از درگذشت تورگوت اوزال**

تشکیل سازمان همکاری های منطقه ای 'اگو' که از سوی ایران و ترکیه و پاکستان انجام شد، روابط سه کشور که قبل از انقلاب ایران در چارچوب سنتو جریان داشت در یک مجرای جدید اقتصادی قرار داد و این روابط با ورود اعضای جدید به این سازمان، ابعادی جدیدتری نیز یافت.

با درگذشت اوزال و روی کار آمدن سلیمان دمیرل به عنوان رئیس جمهور، روابط ایران و ترکیه بدون تغییر دیدگاه عمده ادامه یافت. دمیرل نیز که سیاستمداری کهنه کار بود روابطی نزدیک با ایران داشت و در هر فرصتی ایران را به عنوان دوست ترکیه میخواند. با پایان دوران ریاست جمهوری دمیرل، احمد نجات سزر نیز که رییس دادگاه قانون اساسی ترکیه و یک سکولار تمام عیار بود سیاست نزدیکی با ایران را دچاز انقطاع نکرد. در بعد از سزر در دوران ریاست جمهوری عبدالله گل نیز سیاست گرم و نزدیک به ایران که عمدتا با هدف توسعه روابط اقتصادی بود همچنان ادامه یافت و این سیاست همچنان ادامه دارد.

در طول این سالها نخست وزیران ترکیه که سکان داران اصلی قوه مجریه بودند نیز همگی سیاست حداقل حفظ و در برهه هایی مختلف توسعه روابط با ایران را ادامه دادند. مسعود ییلماز، تانسو چیلر، بیلدیریم آک بولوت، نجم الدین اربکان، بلند اجویت، رجب طیب اردوغان، عبدالله گل، احمد داووداوغلو، بینالی بیلدیریم نخست وزیران ترکیه در این دوران بودند که همگی سیاست یاد شده را پی گرفتند.

**** روابط ایران و ترکیه در زمان نجم الدین اربکان و تشکیل گروه دی 8**

در بین نخست وزیران ترکیه شاید نجم الدین اربکان را بتوان اولین نخست وزیر ترکیه که روابطی بسیار گرم با ایران داشت، برشمرد. اربکان با دارا بودن گرایشات اسلامی اولین نخست وزیر اسلامگرای ترکیه بود. وی بعد از تصدی پست نخست وزیری اولین سفر رسمی خود را به ایران انجام داد. این مساله در آن دوران مورد انتقادهای تند محافل سکولار و دشمنان روابط دو کشور قرار گرفت و شاید یکی از عوامل مهم در برکناری اربکان را بتوان تلاش های وی برای نزدیکی به ایران برشمرد.

در دوران نخست وزیری اربکان سازمان دی 8 متشکل از هشت کشور بزرگ اسلامی از جمله ایران تشکیل شد و این سازمان نیز در سالهای بعد یکی از عوامل نزدیکی و توسعه روابط دو کشور بود. قرارداد خرید گاز ایران از ترکیه نیز در دوره نخست وزیری اربکان به امضا رسید.

**** مناسبات دو کشور پس از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه**

بعد از کودتای سفید ترکیه که به برکناری اربکان منجر شد، روابط دو کشور با قدرت گیری سکولارها در آن سال ها در سطح خود حفظ، ولی با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه بعد از سال 2002 میلادی این روابط وارد مرحله ای جدید شد.

حزب عدالت و توسعه که از سوی شاگردان و همفکران سابق اربکان تاسیس شد، نزدیکی سیاسی و اقتصادی با تمامی همسایگان از جمله ایران را در دستور کار خود قرار داد و در دوران حکومت این حزب روابط ایران و ترکیه در طول سال ها افزایش یافت به طوری که در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه دیدارهای مستمر رهبران دو کشور در عالی ترین سطح پی گرفته شد و سطح روابط دو کشور به روابط راهبردی ارتقا یافت.

همکاری های دو کشور بعد توسعه مناسبات دوجانبه و همکاری در سطح سازمان های مختلف به همکاری ها در سطح منطقه ای و همکاری های چندجانبه توسعه یافت.

در این دوره رهبران دو کشور هدف روابط اقتصادی را رساندن تعاملات اقتصادی به 30 میلیارد دلار در سال اعلام کردند. دوران حاکمیت حزب عدالت و توسعه مقارن با دوران تحریم های ناشی از مساله هسته ای بود که فرصتی برای توسعه روابط دو کشور فراهم آورد. علاوه بر آن در جریان مذاکرات هسته ای اعضای پنج به علاوه یک با ایران در سال های گذشته، ترکیه در مقاطعی میزبان مذاکرات هسته ای بود و مذاکرات در سطوح مختلف در استانبول و آنکارا پی گرفته شد.

**** اختلافات پیش آمده میان دو طرف**

مهمترین مسایل مورد اختلاف دو کشور در سال های حاکمیت حزب عدالت و توسعه مسایل استقرار سامانه های ضد موشکی ناتو در ترکیه و مساله سوریه بوده است. دو کشور به رغم اختلاف دیدگاه های عمیق در این مسایل و حتی برخی مسایل دیگر، روابط خود را قطع نکرده و حتی روابط اقتصادی را ادامه و در مراحل افزایش دادند.

مساله سوریه به رغم اختلاف دیدگاه های دو کشور در این زمینه موجب قطع روابط دو کشور نشد و مقامات دو کشور با درایت سعی در نزدیک سازی مواضع طرفین در این موضوع کردند و با درک ترکیه از صحیح بودن مواضع ایران در سوریه، دو کشور در این مساله مواضع خود را به یکدیگر نزدیک و حتی در سال های اخیر با جایگیری روسیه، سه کشور سعی در حل مساله سوریه کرده اند.

مواضع دو کشور در مورد یمن نیز در سال های نخستین بحران این کشور کمی متفاوت از یکدیگر بود و حتی سیاست دولت آنکارا با برخی سخنان تند، موجب نارضایتی ایران شده بود، ولی دولت آنکارا در این زمینه نیز سیاست خود را در طول سال ها تعدیل کرد.

کودتای نظامی ترکیه در سه سال قبل و موضع صریح دولت ایران در زمینه حمایت از دولت قانونی ترکیه و تماس های مستمر مقامات ایرانی و ترکیه در شب کودتا و متعاقب آن سفر ' محمد جواد ظریف'، وزیرخارجه ایران به ترکیه و دیدار وی با مقامات ترک و در راس آنها رجب طیب اردوغان موجب نزدیکی بیشتر دو کشور شد.

**روابط اقتصادی ایران و ترکیه در چهل سال گذشته

روابط اقتصادی دو کشور به دلیل همسایگی، عضویت هر دو کشور در سازمان همکاری های منطقه ای اگو و همچنین سازمان دی 8 می تواند بسیار فراتر از حال حاضر شود. رهبران دو کشور هدف خود را توسعه روابط اقتصادی به 30 میلیارد دلار در سال قرار داده اند.

مهمترین وجه روابط استراتژیک ایران و ترکیه، ثبات در حوزه انرژی است که بنیان آن در دوره مرحوم اربکان گذاشته شد که بر مبنای آن خطوط لوله نفت و گاز از ایران به ترکیه احداث گردید.

جمهوری اسلامی ایران هم اکنون یکی از مهمترین تامین کنندگان گاز طبیعی و نیز نفت خام ترکیه است، هر چند میزان خرید نفت خام ترکیه از ایران با وضع تحریم های ناعادلانه و یک جانبه آمریکا علیه ایران کاهش یافته است.

مساله تحریم های ناعادلانه علیه ایران یکی از مهمترین موانع در توسعه روابط اقتصادی دو کشور می باشد ولی به موازات آن برخی نارسایی های زیرساختی را نیز می توان از جمله معضلات در توسعه روابط اقتصادی دو کشور برشمرد.

گردشگری بین دو کشور نیز یکی از مهمترین زمینه های همکاری های اقتصادی است. گردشگران ایرانی به دلیل نبود روادید، نزدیکی جغرافیایی و طبیعت زیبا و امکانات رفاهی در سال های اخیر ترکیه را جزو مهمترین مقاصد گردشگری خود انتخاب کرده اند و گردشگران ایران همیشه در فهرست گردشگران خارجی ترکیه جزو 5 کشور نخست جای داشته اند.

بررسی آمار و ارقام مبادلات تجاری ایران و ترکیه از شروع دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه نشان دهنده افزایش بسیار زیاد روند رشد در حجم مبادلات تجاری دو کشور است.

از سال 2002 در روابط اقتصادی بین ایران و ترکیه ظرفیت های زیادی برای همکاری بیشتری ایجاد شد. طبق آمارهای رسمی نهادهای اقتصادی ترکیه حجم تجارت خارجی دو کشور در سال 2002 بالغ بر 2/4 میلیارد دلار بوده که این رقم در سال 2010 به بیش از 10 میلیارد دلار و در سال 2012 نزدیک 22 میلیارد دلار رسیده است. اما اعمال تحریم های آمریکا و اتحادیه اروپا و کاهش درآمد های نفتی ایران باعث شد تا این رقم در سال 2013 به کمتر از 14/5 میلیارد دلار کاهش یابد.

طبق آمارها صادرات ترکیه به ایران در سال 2015 بیش از 3/5 میلیارد دلار بوده است. علی رغم این که در سال 2016 به 5 میلیارد دلار رسید ولی در سال 2017 صادرات ترکیه به ایران 3/2 میلیارد دلار بود که کمترین سطح در 6 سال اخیر بوده است. طبق آمار رسمی وزارت بازرگانی ترکیه در سال 2017 بیشترین محصولات صادراتی به ایران چوب و صنایع چوبی بوده و در بخش واردات این کشور بیشترین محصولی که در همین سال وارد کرده پلیمرهای اتیلن بوده است.

ترکیه تنها کشوری در بین همسایگان کشورمان است که ایران با آن کشور قرارداد تجارت ترجیحی به امضا رسانده است. در جریان آخرین سفر دکتر حسن روحانی رییس جمهور اسلامی ایران به ترکیه در آخرین ماه سال 2018 میلادی طرفین در مورد افزایش حجم تجارت طرفین و راههای آن و رفع موانع بعد از تحریم های جدید مذاکراتی انجام و از اتخاذ راه های جدید برای افزایش سطح روابط تجاری خبر دادند.

**روابط امنیتی و نظامی دو کشور در چهل سال گذشته

بعد از انقلاب اسلامی ایران با فروپاشی سازمان سنتو روابط نظامی دو کشور نیز قطع شد. بدلیل عضویت ترکیه در ناتو و با تلاش های دشمنان روابط نظامی دو کشور تا سال ها گسترش نیافت، ولی نیازهای امنیتی دو کشور در مرزهای مشترک موجب توسعه همکاری های امنیت مرزی شد.

در طول سالها نیازهای امنیتی دو کشور در زمینه مبارزه با قاچاق مواد مخدر و انسان موجب همکاریهای نیروهای انتظامی و پلیس دو کشور در این زمینه ها شد. دیدار مسوولان شوراهاى امنیت ملی دو کشور در اواخر دهه 1990 میلادی اولین زمینه ساز توسعه همکاریهای نظامی دو کشور بود که در طول سالهای بعدی مجدداً به فراموشی سپرده شد.

به گفته کارشناسان سیاسی، دور شدن تدریجی ترکیه از غرب و نگاه آن کشور به شرق موجب قوت گیری روابط نظامی طرفین شد و سفر مرداد ماه سالجاری سرلشکر باقری رئیس ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به ترکیه نقطه عطفی در همکاری های نظامی دو کشور بود.

در این سفر سرلشکر باقری رئیس ستاد کل نیروهای مسلح کشورمان با 4 مقام عالی‌رتبه ترکیه از جمله رجب طیب اردوغان رئیس‌جمهور، ارتشبد خلوصی آکار رئیس ستاد ارتش، نورالدین جانیکلی وزیر دفاع و هاکان فیدان رئیس سازمان اطلاعات (میت) دیدار کرد.

طرفین در این سفر در زمینه گسترش همکاری‌های آموزشی نظامی و تبادل دانشجو و برگزاری دوره‌های آموزشی مشترک و نیز رفت و آمد ناگروه‌های دو طرف به کشورهای یکدیگر و اعزام ناظر در رزمایش‌های دو کشور به توافقاتی رسیدند که پس از انقلاب اسلامی بی‌سابقه بوده است. در این دیدار مقرر شد، پیش‌نویس سند تفاهم‌نامه همکاری‌های پژوهشی دانشگاهی در صنعت دفاعی تهیه و برای امضای مقامات دو کشور در دوره پیش رو آماده شود.

مذاکرات طولانی هیات نظامی ایران با مقام‌های ترکیه از جمله با رییس‌جمهور ترکیه نمایانگر جدی بودن و تشریفاتی نبودن این سفر و برنامه‌های دو کشور برای همکاری است.

تنها یک ماه بعد از این دیدار رییس ستاد ارتش ترکیه به ایران سفر کرد و هدف از این سفر هدف از این سفر، اجرایی‌سازی ارتقاء همکاری‌های فی‌مابین در مقابله با عملیات‌های تروریستی و اجرای آتش‌بس در مناطق کاهش تنش در سوریه، پیشبرد توافقات صورت گرفته در آنکارا، حل برخی مسائل مرزبانی و مقابله با قاچاق و موضوع کردستان عراق اعلام شد.

**روابط فرهنگی و اجتماعی دو کشور در 40 سال گذشته

ایران و ترکیه تنها دو کشور همسایه نیستند. دو کشور مسلمان که دارای اشتراکات فرهنگی و تاریخی بسیاری هستند نیز می‌باشند. زبان فارسی در امپراتوری عثمانی زبان فرهنگی دربار عثمانی بود و بسیاری از پادشاهان عثمانی اشعاری به زبان فارسی سروده‌اند. در بعد از انقلاب اسلامی ایران نیز روابط فرهنگی دو کشور نیز روبه توسعه نهاده است. برپایی متقابل هفته‌های فیلم، هفته‌هایی فرهنگی در طول سالهای مختلف، ترجمه تقابل آثار مشاهیر ادبی دو کشور از سوی وزارتخانه‌های فرهنگ، مشارکت در برنامه‌های چندجانبه فرهنگی تنها بخش‌هایی از همکاری‌های دو کشور در این زمینه است.

همکاری‌های رسانه‌ای و عضویت رسانه‌های دو کشور در سازمانهای مشترک نیز از جمله زمینه‌های مهم در همکاری‌های فرهنگی دو کشور می‌باشد.

در حال حاضر روابط دو کشور از لحاظ سیاسی در عالیترین سطح خود می‌باشد ولی دلیل تحریم‌های ناعادلانه علیه کشورمان سطح روابط اقتصادی به موازات روابط سیاسی و در حدی که باید باشد، نیست ولی با رفع تحریمها و اتخاذ برخی راهکارها این وضعیت می‌تواند حل شود.